

Zdeněk Smrž: inspirativní dílo archeologa severozápadních Čech

Málokterý archeolog, jehož život je spjat se záchrannou činností v konkrétním regionu, dokázal to, co se povedlo jubilantovi: využít výzvy, ukryté v tomto zdánlivě jednostranném úkolu a jeho prostřednictvím systematicky rozvíjet obecné teoretické a metodologické problémy archeologie a významným způsobem obohatit obor jako celek. Zatímco většina z nás zůstává zahleděna do své specializace, dokázal Zdeněk Smrž s vysokou profesionalitou plánovat a provádět archeologickou cestu za komplexním poznáním fatálně ohrožených plošně rozsáhlých oblastí (tzv. mikroregionů, jejichž výzkumy se poprvé v naší zemi rozvíjely právě v Podkrušnohoří péčí pracovníků bývalé mostecké expozitury AÚ ČSAV a staly se inspirací pro některé další archeology, kteří se výzkumem mikroregionů začali zabývat od osmdesátých let minulého století i jinde v Čechách), v oblasti heuristiky pionýrským způsobem zavádět nevyzkoušené cesty vyhledávání a sběru dat (povrchový a letecký průzkum) a v oblasti syntézy dovést své výzkumy pravěkých (doba bronzová) sídelních systémů v povodí Lužického potoka do formulace obecně přijímaného teoretického modelu (v jubilantově případě se jedná o model rotace sídlišť, resp. posun obytných areálů). Inspirativním se jeví také otevřenost Z. Smrže, s níž je schopen pohlížet kriticky na své dřívější práce a pokusit se reinterpretovat své původní závěry prostřednictvím jiného paradigmatu, který s odstupem času považuje v konkrétním případě za příhodnější. Mluvím nyní o jeho práci z roku 2002, která se týkala otázky výkladu archeologických nálezů z vrcholku kopců a hor a již považuji za významné a inspirující obohacení naší odborné literatury. Konkrétní archeologická data v ní interpretoval v intencích postmoderního (symbolického, post-procesuálního, fenomenologického) přístupu, jehož přítomnost v syntéze uvedeného druhu nálezů považuje za významnou.

Z důvodů svého odborného zaměření bych se však rád na tomto místě podrobněji věnoval té oblasti výzkumu, která před patnácti lety výrazně ovlivnila jubilantovu profesní dráhu. V roce 1992 si ke svému zájmu o povrchové sběry přibral tehdy zcela nově se etablující obor letecké archeologie, který jej hned od počátku velmi zaujal a jemuž zůstal věrný dodnes. O jeho prvním letecko-průzkumném letu, který jsme shodou okolností uskutečnili společně, najde čtenář několik poznámek v mém příspěvku do tohoto sborníku. Musím dodat, že do onoho květnového dne roku 1992 jsem Zdeňka znal prakticky výlučně z jeho literární produkce, v níž mě od poloviny 90. let, kdy můj odborný zájem začal směřovat k výzkumu sídelních forem a struktur (v raném středověku, později obecně v minulosti), zajímaly především jeho příspěvky na toto téma. Osobní kontakty se mezi námi začaly rozvíjet prakticky ihned po onom prvním společném letu, kdy jsme se pravidelně začali scházet nad svými prvními objevy. Společně jsme konzultovali zejména jejich původ (archeologické objekty, geologické projevy, důsledky současné zemědělské a průmyslové činnosti) a u zaniklých objektů pravěkého – novověkého původu jejich interpretaci a stáří. Na konci první sezóny jsme se také setkali s moravskými kolegy M. Bálkem a J. Kovárníkem, kteří se letecké archeologii věnovali aktivně již od poloviny 80. let a kteří se s námi ochotně dělili o své zkušenosti a poznatky jak na poli praktického průzkumu, tak jeho zpracování a archivování.

Nevím jak pro Zdeňka, ale pro mne bylo oněch patnáct let, které mimochodem utekly jako voda, nedocenitelnou zkušeností, bez níž by byla moje práce v letecké archeologii výrazně ochuzena. Zejména po té, kdy před pěti roky předčasně odešel M. Bálek, zůstal Z. Smrž jediným specialistou u nás, který se letecké archeologii trvale věnuje a s nímž je tedy možné vést tolik potřebný kontinuální odborný dialog. K tomu, že je to dialog plodný, přispívají také jubilantovy lidské vlastnosti, zejména vstřícnost a srdečnost. Není přitom bez zajímavosti, že v poslední době jsme se v naší práci přiblížili i ve volbě konkrétního tématu,

---

jímž jsou novověká polní opevnění – dnes již většinou zcela zaniklé dělostřelecké baterie (reduty) a vojenské tábory pěchoty, budované opakovaně v místech očekávaných útoků nepřátel bývalé habsburské říše. Ze Zdeňkovy spolupráce s regionálním historikem A. Hluštíkem se podařilo zrekonstruovat průběh obranného systému z napoleonských dob na střední a dolní Ohři. Ukázalo se, jak je v případě výzkumu těchto objektů důležité předem znát přibližnou polohu jednotlivých pevnůstek (ze starých map a zejména z písemných pramenů), protože identifikace nezanedbatelného počtu z nich pomocí letecké prospekce by byla velmi obtížná, i když nakonec to byla právě ona, která většinu z nich objevila a přesně lokalizovala. Smysluplnost integrace archeologie a historie do projektu zaměřeného do doby relativně nedávné se opět potvrdila.

Podtrženo a sečteno: na konci šesté desítky let svého života se Zdeněk Smrž může s uspokojením ohlížet na vykonané dílo, které za sebou po téměř čtyřiceti letech praxe zanechal a jímž výrazným a inspirativním způsobem obohatil českou archeologii. Jak ovšem znám jubilanta, budu mít díky jeho badatelskému zájmu a pílí ještě hodně možností se s ním setkávat nad leteckými fotografiemi, konfrontovat jeho zkušenosti se svými a řešit problémy, které naše práce přináší. A v neposlední řadě zažívat příjemné pocity, které mi tak jako tak každé setkání s ním vždy přinášelo. *Ad multos annos.*

Martin Gojda